

Sotadiskurssit Väinö Linnan teoksessa *Sotaromaanissa*: upseerien,
miehistön ja kertojan puhunnat

Konsta Jääskeläinen

Kandidaatintutkielma

Kirjallisuus

Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-Yhteiskuntatieteellinen	Laitos – Department Musiikin, kulttuurin ja taiteen laitos
Tekijä – Author Konsta Jääskeläinen	
Työn nimi – Title Sotadiskurssit Väinö Linnan teoksessa <i>Sotaromaanissa</i> : upseerien, miehistön ja kertojan puhunnat	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year Kevät 2024	Sivumäärä – Number of pages 25
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkielmani käsittelee Väinö Linnan <i>Sotaromaania</i> (2000) diskurssianalyysin keinoin. Tutkielmassani käytän <i>Tuntemattomasta sotilaasta</i> (1954) pois jätettyjä kohtia, jotka ovat kursivoitu <i>Sotaromaaniin</i>. Tarkastelen henkilöhahmojen sotapuhuntoja vastaparien kautta. Pyrin tuomaan esiin sodan ja siihen liittyvien arvojen kuvausta. Analysoin henkilöiden puhuntoja ja toimintaa ohjaavia käytänteitä. <i>Sotaromaanissa</i> on joitakin henkilöitä, jotka muodostavat toisilleen vastakohtat.</p> <p><i>Sotaromaanin</i> vastapareina voi nähdä muiden muassa parit: Kariluoto - Viirilä, Kaarna - Lahtinen, Lammio - Rokka ja Lehto - Riitaoja. Käytetyistä sotadiskursseista syntyy käsitys vastaparien kautta. Nämä parit esiintyvät <i>Sotaromaanissa</i> keskenään usein yhtäaikaan ja näin vahvistavat sotadiskurssien ristiriitaisuutta ja keskinäistä konfliktia</p> <p>Lopuksi pohdin, miten käytetyt sotadiskurssit voivat liittyä nykypäivään. <i>Sotaromaanin</i> lähiluvulla ja tekstin sisällön analyysillä voidaan havaita yhteiskunnassa vallitsevia eri diskursseja. <i>Sotaromaanin</i> poistot kertovat, millaista historiankuvaa on haluttu välittää. Poistojen tulkinnan kautta voi syntyä uusi käsitys sodan aikaisesta mielenmaisemasta. Diskursseja purkamalla voi päästä ajattelutapojen takana oleviin rakenteisiin</p>	
Asiasanat – Keywords <i>Sotaromaani</i> , <i>Tuntematon sotilas</i> , Väinö Linna, diskurssi	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional information	

Johdanto	1
2. Diskurssi.....	3
3. Sotadiskurssi <i>Sotaromaanissa</i>	6
3.1 Upseeristo ja miehistö; vastaparien diskurssit.....	6
3.1.1 Kariluoto ja Viirilä.....	7
3.1.2 Kaarna ja Lahtinen.....	10
3.1.3 Lammio ja Rokka	13
3.1.4 Lehto ja Riitaoja	16
3.2 Kertojan sotadiskurssi	18
4. Päättäntö.....	22
Lähteet.....	24

Johdanto

Tutkin kandidaatin työssäni Väinö Linnan (1920-1992) *Sotaromaanin* (2000) sotadiskurssia. Menetelmäni on diskurssianalyysi. Diskurssilla voidaan rakentaa haluttua kielellistä todellisuutta, jolla voidaan legitimoida valtaa tai tuottaa haluttua todellisuutta.

Pyrin löytämään *Sotaromaanista* muodostuvia sotadiskursseja. Tutkin, millaisia eroja miehistön ja upseeriston käyttämän kielen ja toiminnan välillä on ja millainen on se todellisuus, joka heidän representaatioissaan tulee esiin. Tuon esiin myös kertojan sotadiskurssia. Väinö Linnan *Sotaromaani* on vuonna 2000 julkaistu uusi painos vuonna 1954 julkaistusta kirjasta, joka on aiemmin julkaistu nimellä *Tuntematon sotilas*. *Sotaromaani* sisältää ne poisjätetyt tekstikohdat, joita kustannusvaiheessa on editoitu pois *Tuntemattomasta sotilaasta*. *Sotaromaanissa* *Tuntemattomasta sotilaasta* pois jätetyt kohdat on kursivoitu. *Sotaromaani* kertoo yhden konekiväärikomppanian tarinan läpi jatkosodan (1941-1944). Tutkielmassani kursiivi on poistettu kaikista *Sotaromaanin* kursivoinneista.

Sotadiskurssin kautta huomioin henkilöiden ja kertojan suhtautumista sotaan. Pohdin, miten henkilöiden asema vaikuttaa sotadiskurssiin. En yritä tulkita, onko sodan kuvaus todellista tai miten sotaa kuvataan kaunokirjallisesti. Pyrin tuomaan esiin sodan ja siihen liittyvien arvojen kuvausta. Analysoin henkilöiden puhuntoja ja toimintaa ohjaavia käytänteitä. *Sotaromaanissa* on joitakin henkilöitä, jotka muodostavat toisilleen vastakohdat, esittelen ne luvussa 3. Jaan henkilöt karkeasti upseeristoon ja miehistöön, aliupseereita käsittelen miehistön jäsenenä, koska he edustavat varusmiehiä ja upseerit armeijan henkilökuntaa. Nämä vastaparien henkilöt edustavat Martikaisen (2013) laatiman diskurssien nelikenttää. Väitöskirjassaan hän tuo esille neljä erilaista sotaan liittyvää diskurssia kaunokirjallisuudessa, joita ovat *hegemoninen diskurssi*, *hegemonian parodiointi*, *vastustajan stereotypia* ja *vastakkainen diskurssi*. (Martikainen 2013, 257.) Analysoin *Sotaromaanin* (2000), henkilöhahmojen sotadiskurssin sijoittumista Martikaisen nelikenttään. Valitsemani henkilöt edustavat tulkintani mukaan kattavasti eri diskursseja.

Upseerit pitävät sotaa välttämättömänä Suomen kannalta, mikä ilmenee upseereiden sotadiskurssin analyysissä. Upseereista Kariluoto ja Kaarna puhuvat Karjalan vapauttamisesta ja hyökkäyksestä. Miehistön sotaan liittyminen on heistä itsestään riippumatonta ja heidänkin motiivinsa ja suhtautumisensa sotaan vaihtelevat. Upseeriston sotadiskurssin säännöt ovat muotoutuneet heidän edustamansa instituution ja upseeri-

identiteetin kautta. Sotadiskurssi upseereiden sekä miehistön puheessa ja ajattelussa on kielen, toiminnan ja käytänteiden synnyttämää. Niitä ohjaavat diskursiiviset säännöt. Pietikäisen ja Mäntynen (2009) mukaan kieli on identiteetin tulkki ja kielenkäytöllä ilmaistaan yksilöllistä identiteettiä, joka muodostuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Diskurssit ovat osa tätä kokonaisuutta. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 90.) Sotadiskurssien kautta voi hahmottaa, millaisin perustein sotaan lähdettiin ja miten sotaa propagoitiin vallassa olevien kautta. Erilaiset sotadiskurssit auttavat näkemään historian monitulkinnallisuuden, johon kaunokirjallisuus yrittää ottaa kantaa.

Tuntematon sotilas on se teos, jonka suomalainen lukijakunta tuntee. Nämä kaksi teosta jatkavat täydentymistään saadessaan uusia lukijoita ja tulkitsijoita. Sodanjohdon ja upseerien arvostelun poistot ovat ongelmallisimpia sananvapauden kannalta. Poistot kertovat enemmänkin vuoden 1954 kirjallisuuden ja julkisuuden tabuista. (Varpio 2000, 9,12–13.) *Tuntematon sotilas* -kirja ja *Sotaromaani* ovat näin ollen kaksi eri teosta, jotka synnyttävät sisällöltään erilaiset näkökulmat. Teosten juoni, tarina ja lopputulos pysyvät samana. Pois jätettyjä kohtia voi selittää kerronnallisilla keinoilla sensuurin sijaan. *Sotaromaanissa* esiin tulevat *Tuntemattomasta sotilaasta* poistetut kohdat ovat osin juoneen liittymätöntä kiroilua ja henkilöiden dialogia, jolla kyllä osaltaan vaikutetaan siihen kuvaan, jonka kirja antaa sotilaista ja millaisia merkityksiä sotilaille kirjaan jätetyllä kielellä heistä annetaan. Pois jätetyissä kohdissa on myös runsaasti kertojan ääntä, joissa kertoja kritisoi, parodioi ja ironisoi sotaa ja sodan johtoa, sekä toisissa kohdin asettuu puolustamaan “tavallista” sotilasta. Kertojan äänellä kritisoidaan sotaan liittyviä ajattelun tapoja.

Lopuksi pohdin miten käytetyt sotadiskurssit voivat liittyä nykypäivään. *Sotaromaanin* lähiluvulla ja tekstin sisällön analyysillä, voidaan havaita yhteiskunnassa vallitsevia eri diskursseja. *Sotaromaani* esittää nationalismin ja uskon Saksan voittoon muuttuneen toiston kautta taruksi, jota haluttiin uskoa. Kertojan mukaan vetäytymistä ei ollut valmisteltu, joko sitä ei saanut ajatella tai sitä ei edes pidetty mahdollisena (Linna 2000, 415). Sodanjohdon usko myytiinsä vei sotilaita “ristiretkelle” ja kuolemaan heille tuntemattoman ideologian nimissä, heidän diskurssillaan on seurauksia diskurssin kohteille.

Tuntematon sotilas- teosta on tutkittu runsaasti. Mainitsen vain muutamia. Esim. Jyrki Nummi väitöskirjassaan *Jalon kansan parhaat voimat* (1993). Myös Eri adaptaatiota on tutkittu, kuten Julia Pajunen väitöskirjassaan (2017) *Tulkintojen ristitulella Kristian Smedsin Tuntematon sotilas teatteri- ja mediaesityksenä*. Heino Ylikoski on tutkinut pro gradussaan (2008) *Tuntemattoman sotilaan kielen funktioita*.

2. Diskurssi

Diskurssianalyysillä tutkitaan ajattelun sijaan sitä, mitä sanotaan ja lausutaan. Analyysin kohteena on kontekstissaan ymmärretty yksittäistä tekstiä laajempi kielentasojen yhteen linkittyminen, jota tutkitaan kuten Martikainen 2013 Foucault'ta (2005/1969) mukaillen. Diskurssit liittyvät vallankäyttöön. Diskurssi on opittua kielenkäyttöä, johon on mukauduttu. Vallitsevaa diskurssia voidaan purkaa tuomalla esiin taustalla olevia oletuksia. Diskurssianalyysi voidaan määritellä kielenkäytön tutkimukseksi, jossa analysoidaan sitä, miten todellisuus muodostuu yhteisöissä kielellisesti. (Martikainen 2013, 30–31.)

Diskurssilla voidaan tarkoittaa kapeasti jotakin tietynlaista tapaa tuottaa merkityksiä. Laajemmin diskursseista voidaan puhua monikossa, jolloin se tarkoittaa todellisuuden merkityksellistämistä ja todellisuuden esittämistä jonkin representaationa. (Lähdesmäki, 2012, 42.) Jokinen ja Suoninen (2016) kirjoittavat, että tekstianalyysin avulla tehtyä eri diskurssien tunnistamista teoksista voidaan löytää erilaisia merkityksen antoja ja todellisuuden representaatioita. Sotaa ja väkivaltaa sekä hegemonista diskurssia purkavat tulkintarepertuaarit vievät ajatuksia idyllin murtumisen suuntaan. Kielenkäyttötavat ovat tekoja ohjaavaa toimintaa, diskurssianalyysissä kielenkäyttökin ymmärretään toiminnaksi. (Jokinen & Suoninen 2016, 449–450.)

Sotaan liittyvää diskurssia suomalaisessa kaunokirjallisuudessa on tutkinut Elina Martikainen (2013) väitöskirjassaan. Diskurssi muotoilee kohteensa järjestelmällisesti. Todellisuus kielellistetään käytetyllä diskurssilla ja sillä tuotetaan tietoa puhunnan kohteesta. Sen vuoksi käytetyllä kielellä, ja merkityksenannoilla on siten aina vaikutus koettuun todellisuuteen. Diskurssin yksi seuraus on sen vaikutus käyttäytymiseen ja toimintaan sosiaalisissa tilanteissa. Merkittävää on, mitä diskurssilla voidaan perustella ja miten sillä vaikutetaan valtaan. Diskurssin vaihtumisella ja sen muutoksella voidaan myös kyseenalaistaa valtaa. Laajasti käsitettynä diskurssi tulee esiin kaikkena puhuttuna ja kirjoitettuna kielenä. Ihmiset jäsentävät maailmansa diskurssin avulla. (Martikainen 2013, 30–31.)

Diskurssin muotoutumista ja siihen vaikuttavia sääntöjä Alhanen (2007) on kuvannut Foucault'n mukaan diskursiiviseksi käytännöksi. Sääntöjen ohjaavuuden luonne määrittää, millaisista säännöistä kulloinkin on kyse. Sääntöjä ohjaavat aina diskursiiviset käytännöt. Diskursiiviset käytännön säännöt ovat luonteeltaan historiallisia, nimettömiä ja kontekstissaan määrittyneitä anonyymejä sääntöjä. Anonyymisyys tarkoittaa, ettei kukaan ole tuottanut sääntöjä tietoista tarkoitusta tai päämäärää tähden. Diskurssit sisältävät vielä

ihmisten itselleen tietoisesti asettamia sääntöjä: miten puhunnan kohteita tulee kuvata? (Alhanen 2007, 81-85.) Pysin tunnistamaan *Sotaromaanista* diskursseja ohjaavia sääntöjä.

Historiallisuuden käsittäminen kielellisessä ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tuo mukanaan kontekstin käsitteen osaksi tutkimusta. Diskursseja voi olla useita, jolloin sillä tarkoitetaan kaikkia niitä näkökulmia, joita kielellä annetaan jostain tietystä näkökulmasta kohteilleen, joita se nimeää. Diskurssit määrittelevät, millä oletuksilla aiheista ja asioista puhutaan, sekä mitä ja miten. Ne myös määrittelevät, mistä ei puhuta. Käytetyillä diskursseilla voidaan systematisoida ja vakiinnuttaa omat määrittelyt ja kieli. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 34-37.) *Sotaromaanin* diskursseja luennassa ohjaa sen sijoittuminen nimensä mukaan sotakirjallisuuteen. Samoin *Tuntematon sotilaan*-kirjan tunnettuus sodankuvauksena luo teokselle kontekstin, jossa sitä luetaan. Näitä kahta teosta luetaan historiallisessa ja sosiokulttuurisessa ympäristössä, jossa sodanaikaiset tapahtumat ovat yhteistä muistia.

Sotaromaanissa (2000) sota muodostaa teoksessa vallitsevan diskurssin ja kehyksen, jossa kieltä käytetään. Sota ja todellisuus sodasta muuttuvat kontekstin muuttuessa. *Sotaromaanin* ilmestyessä oli teoksesta jo useita tulkintoja. Lisäksi ajallinen etäisyys sotaan oli mahdollistanut uusien lukijoiden tehdä tulkintoja tekstistä. Uusi diskurssi voi syntyä pelkästään ajallisen etäisyyden myötä tapahtumiin. Ajallinen etäytyminen merkitsee vapaampaa fiktiivistä lähestymistä (Arminen 2019, 61). *Sotaromaanin* sisällöllinen ero *Tuntematon sotilas* -kirjaan sekä ajallinen etäisyys vaikuttavat *Sotaromaanin* tulkintaan ja diskursseilla annettuihin merkityksiin.

Diskurssitutkimuksessa voidaankin yhdistää kielenkäytön ajallinen, tilannesidonnainen ja yhteiskunnallinen konteksti. Kielenkäytöllä luodaan sosiaalista todellisuutta, mutta myös sosiaalinen todellisuus luo tilaan ja aikaan sopivaa kieltä. Diskurssitutkimus on monitieteistä ja yhtä aikaa diskurssi-sanaa voidaan käyttää eri yhteyksissä toisistaan poikkeavasti. Diskurssin käsite muodostuu elementeistä, joita ovat *vakiintuneet merkityksellistämisen tavat, tunnistettava tapa käyttää kieltä ja lausetta laajemmat kielelliset yksiköt, lisäksi kielenkäytön konteksti ja ymmärrys kielellisestä todellisuudesta* (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 26–29). Huomioin henkilöiden sotadiskursseja heidän suhteessaan sotilashierarkiaan teoksessa *Sotaromaani* (2000). Pietikäisen ja Mäntynen (2009) mukaan kieli on resurssi, jolla todellisuutta voidaan rakentaa ja kieli on myös sosiaalista toimintaa, jolla on useita käyttötarkoituksia. Kieli ja sillä rakennettu sosiaalinen todellisuus on yhteydessä valtaan, siihen kenellä ovat oikeus määritellä hyväksytyt sosiaalinen realiteetti. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 34.)

Martikainen (2013) tuo väitöskirjassaan esille neljä erilaista sotaan liittyvää diskurssia kaunokirjallisuudessa, joita ovat *hegemoninen diskurssi*, *hegemonian parodiointi*, *vastustajan stereotypia* ja *vastakkainen diskurssi*. *Hegemonisella diskurssilla* sota oikeutetaan isänmaallisuudella ja nationalismilla, joihin kuuluu hengen isänmaalle uhraamisen ihanne ja aate. Hegemoninen diskurssi pitää sisällään myös väkivallan oikeuttavan diskurssin. *Sotaromaanissa* hegemoniseen diskurssiin liittyy isänmaallisuuden lisäksi vahvaa karelianismia sekä sotilaan kunniaa puolustavaa maailmankuvaa. *Hegemonian parodioinnilla* kuvataan ironisesti idealistisia aatteita, sekä liioittelemalla hegemonisuus ja väkivalta absurdiksi asti. Toisilla *Sotaromaanin* henkilöillä idealismi ja sotilaallisuus nousee parodiaksi, kun toisilla väkivaltaisuutta ja eläimellisyyttä liioitellaan. *Vastustajan stereotyyppisellä* diskurssilla Martikainen tarkoittaa henkilöitä, jotka eivät ymmärrä isänmaallisia arvoja ja henkilöitä, jotka kyseenalaistavat sotaan valmistautumisen sekä ei-sankarindiskurssin. He voivat olla myös uhreja syyntakeettomassa ei-kunniakkaan uhrin mielessä. *Vastakkainen diskurssi* muodostuu isänmaallista eetosta ja väkivallan ihailua kohtaan sekä sankarimyyttiä purkaen ja vastustaen. Myös kunnian kysymykset kyseenalaistetaan. Vastakkaiseen diskurssiin liittyy myös poliittisesti vasemmalla olevien maailman ymmärtäminen. (Martikainen 2013, 257, 260.)

Käyttämäni Martikaisen nelikenttä kirjallisuuden sotadiskursseista on vain yksi tapa hahmottaa sotapuhuntoja *Sotaromaanista*. *Sotaromaanin* puhuntojen sijoittaminen nelikenttään avaa sotaan suhtautumisen moniäänisyyttä. *Sotaromaani* kokonaisuudessaan vie sodalta kunnian ja arvokkuuden, mutta kirjan henkilöt edustavat kattavasti erilaisia arvoja suhteessa sotaan. Diskurssien monipuolisella havaitsemisella voidaan huomioida tämän päivän sotapuhuntoja ja militarismia. Sodan pelko ruokkii militarismia ja yhteiskunnan militarisoitumista (Vastapuu ym. 2024, 45).

3. Sotadiskurssi *Sotaromaanissa*

3.1 Upseeristo ja miehistö; vastaparien diskurssit

Sotaromaanin vastapareina voi nähdä muiden muassa parit. Kariluoto - Viirilä, Kaarna-Lahtinen, Lammio-Rokka ja Lehto-Riitaoja. Kolme ensimmäistä paria edustavat upseerimiehistö-jakoa. Lehto ja Riitaoja edustavat miehistöä molemmat, mutta he edustavat näkemykseni mukaan kahta eri sotadiskurssin tasoa Martikaisen (2013) jaottelussa. Käytetyistä sotadiskursseista syntyy käsitys vastaparien kautta. Nämä parit esiintyvät *Sotaromaanissa* keskenään usein yhtäikaa ja näin vahvistavat sotadiskurssien ristiriitaisuutta ja keskinäistä konfliktia. Vastakkaisuus toimii dialogina erilaisten sotaan liittyvien ihanteiden, ajattelutapojen ja päämäärien kesken. Diskursiiviset käytännöt ohjaavat toimintaa ja ajattelua. *Sotaromaanin* alussa ennen sodan syttymistä tulee esiin se, miten upseerit ovat valmistautuneet sotaan puheen ja ajatuksen tasolla ennen miehistöä, mikä ohjaa heidän ajatteluaan ideologian lisäksi. Sotadiskurssin muodostuminen kirjan henkilöihahmoille on osin riippuvainen heidän identiteetistään. Jokinen ja Juhila (2016) kirjoittavat, että kielenkäytön kautta rakennetut identiteetit voi ymmärtää osana merkityssysteemiä ja identiteetti on ihmisen toiminnallinen kategoria. Kielellä toimijat määrittelevät itsensä ja toiset. Näin ymmärrettynä identiteettiä voi kutsua subjektipositioksi. (Jokinen & Juhila 2016, 282.) *Sotaromaanin* henkilöiden identiteetti vahvistuu tai muovautuu sodan ympäristössä, jonka kautta he antavat merkityksiä sodalle. Kielen avulla rakennetaan sosiaalista todellisuutta. Sotatila ja suljettu yhteisö ovat se konteksti, jossa *Sotaromaanin* vallitseva diskurssi syntyy. *Sotaromaanissa* (2000) sota ja armeija toimivat alustana *communitas*-yhteisön synnylle. Ja tämä yhteisö ja ympäristö toimivat puhujien muodostamalle sodan diskurssille. Kivimäki (2014) kirjoittaa *communitas*-tilan syntymisestä yhteisöissä, jotka ovat tilapäisesti muodostuneet. *Communitas*-yhteisöön liittyy voimakas yhteenkuuluvuuden tunne, jossa aiemmat normit ja säännöt katoavat. *Communitas*-yhteisössä on jopa vaatimus sovinnaisuuden rikkomisesta. (Kivimäki 2014, 250-255.) Miehistön osalta sotapuhunnat muodostuvat itse sodasta sodan edetessä. Upseeriston puhunnat ovat jo muodostuneet heidän asemansa takia, vaikka puhunnoissa näkyy eroja.

Mielenkiintoista on huomata, vaikka *Sotaromaanissa* esiintyy monenlaisia sotapuhuntoja eivät sotilaat tai kertoja kuitenkaan kyseenalaista itse sodan tarkoitusta viime kädessä puolustautumisena, eikä sotaan lähdöstä kieltäydytä. Kaikki kirjan henkilöt

samaistuvat lopulta ajatukseen sodan välttämättömyydestä. Itsenäisyyden puolustaminen ei missään vaiheessa nouse kirjan ainoaksi ääneen lausutuksi pääteemaksi sotilaiden puheissa, eikä itsenäisyyttä ja sen puolustamista missään vaiheessa kyseenalaisteta.

3.1.1 Kariluoto ja Viirilä

Vänrikki Kariluoto edustaa *Sotaromaanissa* isänmaallista idealismia ja karelianismin henkeä, jotka liittyvät hegemoniseen diskurssiin. Upseerit Lammio ja Kariluoto ovat sisäistäneet upseerille sopivan maailmankuvan diskursiivisten käytänteiden ohjaamien sääntöjen mukaisesti sekä siihen sopivan puhettavan. Heidän sotadiskurssinsa on suhteessa heidän upseerinasemaansa. He kokevat juuri upseerisuuden olevan sodalle merkityksen antava tekijä. Upseerin asemaan liittyy heillä ihanteellista asennetta sotaan ja sotilaallisuuteen, jonka kautta he tuottavat omaa sotadiskurssiaan. Sotadiskurssi on enemmän kuin puhetta: se on myös heidän ajatteluaan ja asennettaan, diskursiivisia käytänteitä heidän asemastaan juontuen. Kariluodon ihanteiden vastakohtana *Sotaromaanissa* näyttäytyy sotamies Viirilä, joka rikkoo Kariluodon idyllin ja toimii kirjassa hegemonisen diskurssin parodiana. Viirilä esiintyy *Sotaromaanissa* harvoin. Viirilä ja Kariluoto esiintyvät kuitenkin kohtaauksissa yhtäaikaan tai heti peräkkäin, jolloin heidän erilaiset sotadiskurssinsa tulevat vahvasti esiin.

Kariluotoa ajaa eteenpäin ihanteiden ja idealismin lisäksi ylpeys. Viirilän toimintaa voi sanoa ohjaavan välinpitämättömyyden ja anarkian. Viirilän anarkistisuus on alistumattomuutta hierarkkiseen valtaan. Viirilän sotadiskurssi on hegemonisen diskurssin parodia, johon liittyy väkivallan elämellinen puoli, mutta ei isänmaallisuuden ihailua. Viirilästä puuttuu sankaruuden ylevä puoli, hän omaa vain uhkarohkeuden ja väkivaltaisuuden, sekä raakuuden. Viirilään liitetään elämellisyys nimittämällä häntä isopäiseksi apinaksi ja hevoseksi. (Linna 2000 273,404)

Tuomas Tepora (2011) kirjoittaa väitöskirjassaan, että 1920-30-luvulla porvariston kasvatusihannetta hallitsi ajatus päämäärästä kasvattaa lapsista auktoriteetteja kunnioittavia kansalaisia. Kristillissiveellinen katsomus tavoitteli kansakunnan korkeinta hyvää. Ideaali kehittyi äärimmilleen Isänmaallisen kansanliikkeen (IKL) jäsenten lupauksessa uhrata kunniansa ja omantuntonsa kautta elämänsä ja työnsä, sekä vaadittaessa antamaan henkensä ja verensä Suomen tulevaisuuden luomiseksi. (Tepora 2011, 223-224.) Kariluodon porvarilliseen taustaan viitataan kertojan kautta: “Vänrikki (Kariluoto) puhui mielellään karkeuksia, mutta selvästi siitä huomasi, ettei se ollut muuta kuin väärinkäsitettyä

miehekkyyttä. Sellainen ei sopinut tuon ihanteellisesti kasvatetun herraspojan luontoon ollenkaan.” (Linna 2000, 85). Kariluoto on omaksunut identiteetikseen kokonaisuudessaan omassa maailmankuvassaan uhrimielen ja hänen sotadiskurssinsa on nähtävä nationalistisessa ja Karjala-idealisisessa kontekstissa. Kariluoto ylläpitää mielessään sankarimyyttiä, sekä kuvaa ideaalista sotilaasta. Kariluodolla on myös mukana Suomen sisällissotaan liittyvä valkoista osapuolta ihaileva diskurssi. Kariluodon tapailmassa suojeluskuntahenkisessä laulussa *Vilppulan urhojen muistolle* (1918) tulee esiin Kariluodon suojeluskunta henki: “kaikki mi jaksoi kalpaa käyttää” (Linna 2000, 156). Kariluodon ajattelu seuraa myös kapteeni Kaarnan ajattelua sodan välttämättömyydessä ja lopputuloksen kohtalokkuudessa Suomelle. Hän kirjoittaa kirjeessään kotiin: “Näin pian me saamme nähdä Karjalan jälleen vapautuvan. Syvimmän epätoivon pohjasta Suomi nousee suuruuteensa” (Linna 2000, 100). Kariluoto ihailee ja kaipaa saksalaista sotilaallisuutta: “Mutta missä olivat rautaiset, ryhdikkäät Sturm-joukot. Sellaisia kaipasi Kariluodon täyteen lentoon kohonnut mieliala”- - “lujina, kuin teräkseen valettuina, ajaisivat tuosta ohi” (Linna 2000, 156). Kariluoto sanoittaa sotaa itselleen Karjalan vapautuksena, Suur-Suomi-ideologiana ja Suomen sekä Saksan liittolaisuuden kautta, mistä hänen sotadiskurssinsa muodostuu. Kariluoto kokee ambivalentteja tunteita omien ihanteiden ja epäsotilaallisen miehistön suhteen. Ohi marssivien sotilaiden joukko oli: “Resuisia irvileukoja, jotka etsivät ruokaa, kuin kulkurit - -. Ja mälväsivät leukojaan kaikista pyhistä asioista - - Mannerheimin suurenmoisista päiväkäskyistäkin - - Melkein kuin kommunistit.”¹ (Linna 2000, 156). Kariluodon nationalistiseen ja suojeluskuntahenkisiin diskussiin liittyy epäsotilaallisten miesten näkeminen lähes kommunisteina. Miehistö myös kutsui itseään vähemmän kohottavasti: revohka, hela paska ja kaarti. (Linna 2000, 156).

Kariluoto rakentaa miehisyttään sotilasympäristössä karkeilla puheillaan ja esiintymällä sotilaallisesti. Viirilä saavuttaa miehistä ideaalia väkivallalla ja rohkeudellaan. Väkivalta onkin väline saavuttaa ja todistaa miehuuttaan (Jokinen 2000 212). Heidän tapansa määrittellä sota ja elää sen todellisuutta vahvistaa heidän vastakohtaisuuttaan. *Sotaromaanissa* on kohtaus, jossa sotilaat saavat vallatun Petroskoin näkyviinsä ilmentää Kariluodon ja Viirilän välistä suhdetta. Viirilä on komppanian ensimmäinen mies, joka kaupungin näkee. Viirilä kuvataan upseerien ainaiseksi harmiksi, joka jo rauhanajan palveluksessa oli jatkuvasti arestissa. Hän on mielipuolisen rohkea. Kertoja kysyy, miten ilman järjetöntä rohkeuttaan Viirilä “olisikaan saanut anteeksi ruokotonta möhläämistään koko pyhästä sodasta”. Viirilän ja Kariluodon tunteet vallatusta Petroskoista liikkuvat eri tasoilla. Viirilä huutaa: ”Hei karjut!

¹ Kursiivi poistettu kaikista *Sotaromaanin* kursivoineista.

Petroskoi täällä loistelee isänmaan aamunkoitteessa. - - Savu nousee. Siellä vinski poika jo ryöstää täyttä päätä”, kun Kariluoto oli puolestaan ottanut kasvoilleen “teräkseenvaletun ilmeen”. Kariluoto ihailee vallattua kaupunkia paljaspäin auringonvalossa, sekä kokee ylviäitä ja liikituksen tunteita katsellessaan kaupunkia, jossa Suomen lippuja nostettiin salkoihin. Kertoja kuvaa Kariluodon olevan “isänmaan kasvattama poika, ristiritari ja nuorukainen”. Viirilä on Kariluodon ajatuksissa ulkonäöltään vastenmielinen isopäinen apina. Viirilässä mikään ei sovi Kariluodon yleisiin tunteisiin, joita kaupunginvaltaus hänessä synnytti. Viirilä pilaa lopullisesti Kariluodon liikituksen tunteet sanomalla ääneen: “Sotamies Viirilä isänmaan vartiomies” ja mölisemällä omiaan (Linna 2000, 270, 272-273).

Sotaromaanissa kuolee paljon ihmisiä, vaikka sotilaat eivät erityisesti puhu tappamisesta. Kuolemaa käsitellään neutraalisti kuolemana, tai ironisesti sankarikuolemana ja uhrina. Sodassa kaatuneista puhutaan myös tunteettomasti “miten miestä on mennyt, kun kortta” (Linna 2000, 332). Viirilä käyttää vihollisen tappamisesta sanaa *teloittaa*. Viirilä kommentaa itseään hyökätessään yksin kohti vihollisen poteroa: “Sotamies Viirilä. Miehitäkää äsken teloittamanne vihollisen potero seisten.” (Linna 2000, 456). Viirilän taistellessa hän huutaa vielä oman sotahuutonsa “Jeesus Perkele”. Tämän sotahuudon hän on itselleen sopivaksi muokannut Kariluodon sanoista “Jeesus Maaria” (Linna 2000, 453). Kariluodon Viirilään liittämä likaisuus ja elämellisyys yhdistyvät Viirilän väkivaltaisuuuteen ja karkeuteen. Viirilä representoi sotaansa väkivaltaisesti ja pahuuden kautta, kun Kariluodon sota on pyhää ja kunniakasta. Heidän diskursiiviset käytäntönsä ovat vastakohtat toisilleen.

Kariluodon ja Viirilän kuolematkin seuraavat toisiaan: molemmat kuolevat oman asenteensa vuoksi, jota he ylläpitävät ripustautumalla oman toimintaansa ja ajatteluunsa. Kariluodon kuolemaan liittyy mielestäni hänen yrityksensä saavuttaa katarsis, hänen uhrimielensä kautta syntyvä sielun puhdistuminen ja jalostuminen tapahtuu yrityksenä irrottautua kaikesta menneestä. Kariluoto puhuu itselleen: “Nyt on aika - - on aloitettava alusta - - Henki on aina uhrin varassa. Uhrin varassa.... ei enää vaatimuksia. Velvollisuudet ensin.” (Linna 2000, 446). Hän ottaa vielä vihkisormuksensa pois koska: “on jätettävä kaikki muu. On antauduttava taistelulle. - - on laskeuduttava kuilun pohjaan. On oltava kuollut etukäteen. Ei saa päästää pienintäkään toivonsädettä mieleensä.” (Linna 2000, 447). Kariluoto kuolee tavoittellessaan kunniaa, mutta kuolee ideologisesta jääräpäisyydestä ja ylpeydestä. Viirilä toimii antiteesinä Kariluodon diskurssille, sekä kunnian ja uhrin tavoittelulle.

Sekasortoisessa tilanteessa sotilaat pakenevat vihollista everstiluutnantti Karjulan kielloista huolimatta. Vain Viirilä poistuu paikalta rauhallisesti kävellen vihollista pelkäämättä: “Hän ei paennut, vaan käveli rauhallisesti. - - hän osoitti, ettei pelännyt, ei vihollista mutta ei

myöskään Karjulaa. Hänen tottelemattomuutensa oli irvistelyä siitä, että joku kuvitteli hänen tottelevan pelosta.” Pois kävellessään Viirilä vastaa Karjulan pysähtymiskäskyyn menevänsä “Inariin susia naimaan”, minkä jälkeen Karjula ampuu Viirilän (Linna 2000, 485). Viirilän hahmosta puuttuu kaikki ylevän sotilaan ominaisuudet, joita Kariluoto korostaa omassa toiminnassaan. Viirilään henkilöityi Karjulalle ja - laajasti ajatellen upseeristolle - kaikki se inhottava, jonka vuoksi armeijasta oli tullut karkurilauma. Viirilä on kuva siitä sodasta, jota ei haluta kertoa. Viirilän sotadiskurssin parodia paljastaa upseeriston kyvyttömyyden tai haluttomuuden nähdä syyn tappioon heidän ylläpitämässään hegemonisessa sotadiskurssissa. Kariluoto ei kykene saavuttamaan yhteyttä sodan raakuuden ja oman ideaalinsa välillä. Hänen idealisminsa on vakavaa ja totista, eikä siinä ole ironiaa.

3.1.2 Kaarna ja Lahtinen

Kaarnan ja Lahtisen näkemys suomalaisten hyökkäyksestä Saksan rinnalla ovat yhtenäiset poliittisena tosiasiana, mutta muuten heidän näkemyksensä tilanteesta eroavat toisistaan: “Se yks kohjo sieltä Saksasta lähtee ensin, ja meidän nilkit painaa perässä. Meinaan, se on repinyt suutaansa siihen malliin, ettei yhtään tarvitte epäillä.” (Linna 2000, 39). Lahtisen sotadiskurssi on sotaa ja saksalaista oikeistoa vastustavaa. Lahtisen vastustus ei perustu mielestäni erityisesti pasifismiin. Lahtisen sodanvastaisuus rakentuu “herrojen” vastustamisen kautta sekä siitä, ettei hänellä ole nationalistista uhrinäkemystä kodin, uskonnon ja isänmaan puolustamisesta. (Linna 2000, 308.) Nationalistinen uhrimieli on paikkaan ja kansakuntaan sidottua ja siinä sodan kärsimys pyrittiin saamaan hallittavaan ja ymmärrettävään muotoon konkretisoimalla sota kodin, uskonnon ja maan puolustamiseksi (Tepora 2011 254-255). Lahtisella on selkeästi avoimen vasemmistolainen ja ateistinen maailmankuva, joka itsessään sotii jo Kaarnan ajattelua vastaan. Kaarnan ajettuluun voidaan puolestaan liittää nationalismi. Ateistisen maailmankuvan ja liberaalin ihmiskuvan voi tulkita edustavan vastakkaista diskurssia. Nationalistiset suuntaukset tähdensivät Itä-Karjalan kysymyksen ratkaisun ja bolševismin tuhoamisen olevan Suomen ulkopoliittisen turvallisuuden kannalta tärkeää (Tepora 2011, 194).

Kapteeni Kaarna puhuu *Sotaromaanin* alussa, että sota ei ole yksin Suomen valinta. Sotadiskurssi on tässä Kaarnalla sotaa puolustava ja ymmärtävä: “riippuu kolmesta tekijästä: Saksasta, Venäjältä tai meistä itsestämme. Ensinnäkin, jos Saksa hyökkää Venäjälle, mitä minä en hetkeäkään epäile, ja vaatii meitä osallistumaan sotaa - - Ja kolmanneksi, me

tuskin jätämme tätä tilaisuutta. ” (Linna 2000, 51). Siinä, missä Kaarna puolusti sotaa saksalaisten rinnalla, Lahtinen asettuu vastustamaan Saksan kanssa käytävää sotaa puhumalla Hitleristä kohjona ja kritisoimalla saksalaisten sotilaiden Suomessa oleskelua: “Mutta saksmanneja täällä jo on” (Linna 2000, 40). Kapteeni Kaarna perustelee hyökkäyssotaa viitaten Venäjän uhkaan ja talvisotaan: “Sillä on huono omatunto toissa talven takia” - - Emme me tällaista mahdollisuutta enää saa.” Omasta puolestani kannatan röyhkeää hyökkäystä.” (Linna 2000, 51). Kaarna ei näe sodalle muuta lopputulosta kuin voiton. Kerronnassa tuodaan esiin myös Kaarnan henkilökohtaiset syyt ja into sotaan. Kannustimena sotaan hänellä ovat henkilökohtaiset uraan, sekä ideaaliseen isämaallisuuteen liittyviä: “Hän toivoi sotaa. Ja kaiken lisäksi kovaa sotaa. Hänen uransa vaati sitä. - - Maailmansota oli herättänyt hänen tarmonsaa ja kunnianhimon uuteen paloon. Sen lisäksi hän oli isänmaallinen - - hänen tarmonsaa ja toiminnanhalunsa eli siinä.” (Linna 2000, 53).

Kaarna käyttää avoimesti sanaa hyökkäys puhuttaessa edessä olevasta sodasta. Kapteeni Kaarnan puhe ja ajattelu edustavat hegemonian diskurssia Martikaisen laatimassa diskurssien nelikossa. Kaarna oikeuttaa väkivallan ja sodan isänmaallisuudella, Venäjän uhalla ja sen tuhoamisella “mieluummin iankaikkisesti” (Linna 2000, 52) sekä talvisodassa menetettyjen alueiden takaisin valtaamisella. Kaarnan puhe vahvistaa myös sankarimyyttiä isänmaan nimissä uhrautumisesta. Kaarna uskoo voittoon ja sen tuomaan oikeutukseen määritellä historia omasta näkökulmasta: “Maailmassa oikeus on seurannut voittajan miekkaa. Niin se tekee nytkin. Tappion kärsineet ovat väärässä.”. (Linna 2000, 51.) Martikainen (2013) kirjoittaa, että sotaa oikeuttava hegemonian diskurssi kaunokirjallisuudessa oikeutti sodan “isänmaallisilla arvoilla”, jossa sotaan yhdistyy maanpuolustukselliset syyt. Hegemoninen diskurssi sodasta sisältää ihanteen sankarikuolemasta, hengen uhraamisen aatteelle. Sankarikuolema ei ollut toivottava syy surulle. (Martikainen 2013, 257–258.) Kaarnan henkilöhahmo ylläpitää sotaa ihannoivaa ja siihen kannustavaa maailmankuvaa esillä. Muiden upseerien tavoin tappio Kaarnan puheessa tarkoittaisi kaiken loppua: “Jos kärsimme tappion, niin multaa suun päälle ja sillä selvä” (Linna 2000, 52). Lahtisen ja Kaarnan ajattelussa Suomen sotaan liittyminen on juuri Saksasta riippuvainen, mutta Kaarna näkee sen välttämättömänä toimenä hegemonisen sotadiskurssin mukaisesti. Lahtinen puolestaan näkee sodan syynä liiallisen Saksa-myönteisyyden, Lahtisen diskurssi on sodan vastainen. Lahtinen ei usko Neuvostoliiton hyökkäävän Suomeen: “Mitä se (Neuvostoliitto) täällä tekee. Ei se mun tietääkseni kenenkään kimppuun käynyt ole.” (Linna 2000, 40). Lahtisen käyttämällä diskurssilla sota on oikeuttamaton ja vailla perustetta. Lahtinen vastustaa myös ajatusta, että sotainto olisi kaikkiin levinnyt: “Kyllä kai sitä mennään, kun toinen on ihan

valmistautumaton... - - Eikä sitä kaikki niin vaan menossa ole kuin sitä puhutaan...” (Linna 2000, 74).

Lahtisen diskurssit sisältävät vastustajan stereotypian ja vastakkaisen diskurssin Martikaisen määritelmästä. Kaarnan diskurssin vastaisesti Lahtinen kyseenalaistaa sodan eksistentiaalisen merkityksen Suomelle ja suhtautuu Karjalan valloitukseen kielteisesti. Lahtisen puheesta voisi tulkita puolustautumiseen ja menetettyjen alueiden takasin valtaamiseen liittyvän sotadiskurssin, jolla sodan voisi oikeuttaa: “Se aatteli, että ottakaa ny se Karjala – ja anto niinku suosiosta” (Linna 2000, 168), mutta vanhan rajan ylittämistä ja valloitusotaan ryhtymistä Lahtinen ei hyväksy: “tähän loppu meitin oikeutemme. Meinaan tästä lähtien sitä ollaan rosvoretkellä” (Linna 2000, 167). Lahtinen on vakuuttunut, että vastarinta kovenee Neuvostoliiton alueella. Lahtisen vastakkainen diskurssi tulee esiin myös Suur-Suomi- ja Karjala-aatteen ivaamisena. Vanhan rajan ylityksessä Lahtinen toteaa sarkastisesti: “Suur-Suomee sitä tehdään. Päät on lämpösenä niin että sahanpuru höyryää.” (Linna 2000, 168). Kaarna ja Lahtinen ovat toistensa diskursiiviset vastaparit suhtautumisessaan viholliseen. Kaarna on valmis tuhoamaan hyökkäyksellä vihollisen ikiajoiksi, jonka olemassaolo on Suomen uhka. Lahtinen puolestaan pitää sotaa, vanhanrajan ylitystä ja hyökkäyssotaa vain herrojen rikkauksien tavoitteluna ja kirkonvallan vahvistamisen pyrkimyksinä: “Kunnan pösö tarttee korkeeta viljan hintaa - - metsä herrat Venäjän korpia - - herrat tarttee kunniaa ja rahaa ja niitten huorrat jalokiviä - - ja papit pidettyä ihmisiä kapitalistin kurissa.” Lahtinen ironisoi vielä puheita kodin, uskonnon ja isänmaan puolustamisesta. (Linna 2000, 308.) Lahtinen käyttää kieltä muista *Sotaromaanin* miehistöstä poiketen pitämällä sodan syynä poliittisia ja taloudellisia syitä. Lahtinen kokee sodan olevan jotain muuta kuin isänmaallisten arvojen puolustamista.

Martikaisen (2013) mukaan kieli itsessään on todellisuutta, mutta myös keino ilmaista näkemyksiä todellisuudesta. Todellisuus saa kuitenkin eri ilmenimismuotoja eri kontekstissa. (Martikainen 2013, 16.) Kaarnan konteksti on oikeistolainen ja sotalaitos. Hän toteuttaa hegemonista diskurssia sodasta. Lahtinen puolestaan edustaa vasemmistolaista kontekstia ja vastakkaista diskurssia. Lahtisen asenne esitetään kohtauksessa, jossa miehistö puhuu nälästään. Lahtinen epäilee, että nälästä upseereille valittava saisi putkarangaistuksen ja luettavakseen Uuden testamentin ja Vänrikki Stoolin tarinat. Lahtinen näkee sankarillisuuden ivallisesti: “jos meitillä olis leipää ja vaatteet, niin mitäs sankaruutta siinä olis!” (Linna 2000, 144). Alhanen (2007) kirjoittaa diskursiivisten käytäntöjen vaikuttavan anonyymisti toimintaympäristössään. Myös instituutiossa toimivat ihmiset toisintavat toiminnallaan diskursiivisia käytänteitä ja välittävät niitä eteenpäin (Alhanen 2007, 85). Kaarnan ja Lahtisen

suhtautuminen sodan todellisuuteen liittyy kontekstiin ja käytäntöihin, josta he oman sotadiskurssinsa tuottavat. Kaarnan puhe sodasta on lakonista ja toteavaa: “Täytyy sotia sitten vaan” kun Lahtisella puhe on syyttävää ja ivallista: “Jos minä määräisin, niin mielisairaalaan panisin kaikki lapualaiset ja sotaherrat.” (Linna 2000, 41, 308). Lahtinen näkee selväpiirteisesti sen yhteensovittamattomuuden, mikä on sodan – eli tappamisen ja kuoleamisen – ja sankarillisen sotapuheen välillä, Kaarnan sotadiskurssi puolustaa pragmaattisista syistä käytävää hyökkäyssotaa. Mielenkiintoista on se, miten Lahtisen diskurssi ei johda mihinkään toimintaan, jolla vahvistettaisiin sodan vastaisuutta. Kaarna perustelee omalla sotadiskurssillaan toimintaansa ja päämääränsä. Kaarna luo omalla sotadiskurssillaan sosiaalisen todellisuuden hyökkäykseen kannustavaksi toiminnaksi. Lahtisen toiminta jää puheen tasolle, jota edes toiset sotilaat eivät ota todesta. Lahtinen vain ilmaisee näkemyksensä sodan syistä ja sen todellisista kannustimista omasta katsonnastaan.

3.1.3 Lammio ja Rokka

Lammion ja Rokan konflikti on avointa kamppailua sodan todellisuudesta. Lammion suhde sotaan jää lukijalle etäiseksi, juuri hänen muodollisuutensa vuoksi. Lammiolle sota on upseereiden sotaa. Rokan suhde sotaan on koston luonteinen ja kotiseurakkauteen perustuvaa. Rokka sanoo rintamalle saapuessaan: ”Maatilat hän hitto meiltä otti. - - Kannaksellehaa miun tek miel. Siel miul olikii selvittämättömiä asjoi naapurin kanssa.” sekä “Mie lähin mielelläin sotimaan. Mie tahoin Kannaksel takas.” (Linna 2000, 191, 399). Lammio ja muut upseerit pitävät omaansa, armeijan ja Suomen kohtaloa yhteen sidottuna. Lammio upseereista puhuessaan korostaa, että “Me olemme armeijan selkäranka. Meidän mukanamme Suomi seisoo tai kaatuu” (Linna 2000, 341). Upseereiden puheessa diskursiiviset säännöt ohjaavat puhuntoja, sodan merkityksellisyyden puolesta, heidän itsensä merkityksestä koko sodalle ja Suomen eksistenssille, kuten Lammion sanoissa tulee esille. Myös säännöt, joita upseeriston tulee noudattaa ovat julkilausumattomia, mutta todellisia. Lammio kuvaa näitä sääntöjä: “Niin hyvä mies kuin Koskela onkin, puuttuu häneltä perinne ja todellinen upseerihenki. Hän ei sopeudu sivistyneeseen toveripiiriin, ja sen vuoksi veljeilee miestensä kanssa” (Linna 2000, 346).

Sotaromaanissa ei tuoda esiin Lammion sotilaallisia saavutuksiaan, vaikka kirjan edetessä hänen sotilasarvonsa nousee. Sen sijaan Lammion persoonan vastenmielisyys tuodaan esiin jo kirjan alussa, kun Lammiota kuvataan aktiiviupseeriksi, jota ylemmät upseerit sietivät

vain vaivoin ja miehistö vihasi, jopa Lammion ääntäkin. Miehistö käyttää Lammiosta pilkkanimitystä kuovi. (Linna 2000, 37.) Lammion sotadiskurssi muodostuu muodollisesta kielestä, sotilaallisesta ulkonäöstä, ja sotilaskurin vaatimuksesta. Lammiolle sodan todellisuus ei ole olemassa itse sotatapahtumissa, vaan hän tuottaa sodan ohjesäännönmukaisella sotilaallisuudella, jonka vastakohtana Rokka toimii.

Kariluodon tavoin Lammio tavoittelee sotilaallisen näköistä joukkoa, mutta ilman suurta ideaalia: "Sitten huomautan eräästä seikasta. Sotatilanne ei anna mitään vapauksia kurin suhteen. - - Komppania muistutti enemmän kulkurijoukkoa kuin armeijan yksikköä". Lammio oli tehnyt saman huomion kuin Kariluoto osaston ulkomuodosta. Lammio näki sen pois kitkettävänä kurittomuutena, "jermumentaliteettina", kun Kariluodolle se oli ideaalin murtumista. (Linna 2000, 170.)

Pynnönen (2013) kirjoittaa, että diskurssilla on merkittävä rooli aineellisen todellisuuden luomisessa. Toimintatavat, arvot, säännöt, kontekstit ja identiteetit muuttuvat todeksi diskurssien kautta ja diskurssit puolestaan määrittävät sosiaaliset käytännöt. (Pynnönen 2013, 30). Lammiolle sotilaskuri edustaa sodan todellisuutta ja sota aineellistuu juuri kurin ja upseeriston kautta. Säännöt ja sosiaaliset käytännöt, jotka määrittävät Lammion sotadiskurssin tulevat esiin, kun kertoja kuvaa hänen ajatteluaan ja luonnettaan. Lainaus on pitkä, mutta se kuvaa hyvin Lammion asennetta itseensä, sotilaisiin, alaisiinsa ja sotaan itsessään:

Hän oli johtanut itselleen periaatteen, joka oli lähtöisin hänen typeryydestään sekä luonteenvioistaan, ja tuo periaate oli kova kuri ja kaavamainen sotilaallisuus. Hän perusteli sen välttämättömyyttä sellaisella ajatuksella, että armeijan selkäranka on kuri ja että johtajan tahto voi vaikuttaa vain tuon kurin lankoja myöten joukon keskuudessa. - - Hänen ihanteensa oli upseeri, joka hyvin hoidettuna, valkeat käsineet kädessä kylmän rohkeana ja ylpeänä johtaisi joukkoaan. (Linna 2000, 169).

Hän näkee miehistön kunnioittavan nöyränä upseeria, joka täyttää horjumatta sotilaskurin vaatimuksen. Lammio on upseeri, joka edustaa Martikaisen nelikentässä isänmaallista hegemonista diskurssia upseerin roolista, mutta toimii myös sen vahvana parodiana. Lammion parodisuus ilmenee liioiteltuna sotilaallisuutena, koska hän ei kykene itsekritiikkiin. Linna tuo Lammion hahmossa esille vallassa olevien kyvyttömyyden nähdä militaristisen puhutavan ja maailmankuvan vaikutusta sodalle. Kyseenalaistamatta kurin ja sotilaallisuuden tarkoitusta Lammion osaksi jää olla osana loputonta konfliktia kaoottisen, verisen ja raa'an sodan sanoittamisessa omasta muodollisesta maailmastaan katsoen. Sodan tapahtumat eivät ikään kuin kosketa hänen itselleen rakentamaa maailmaa. Lammion suhde sotaan, sekä sodan ympärille muodostunut kielellinen ja sosiaalinen rakenne on niin tiukasti rajattu sotilaalliseen

kuriin, että hän voisi sotia missä tahansa armeijassa. Suhde sotaan on siis erilainen verrattuna Kaarnan ja Kariluodon nationalistiseen karjalainnostukseen, sekä tavoitteisiin tuhota Venäjä.

Rokan sotadiskurssi on hegemoninen diskurssi, koska hän vahvistaa sankarimyyttiä suomalaisesta itsenäisestä sotilaasta, sekä oikeuttaa väkivallan. Kyseenalaistamalla kunnian Rokkaan liittyy myös vastakkainen diskurssi. Rokkaan liittyy väkivallan liioittelu ja kunnian kyseenalaistaminen. Rokasta Lammion vastaparin tekee se, että Rokka suhtautuu kielteisesti kuriin, jolla pidetään yllä epätarkoituksenmukaista valtaa. He myös esiintyvät yhtä aikaa.

Lammion ja Rokan konflikti käynnistyy Rokan esiintyessä ensi kerran kirjassa. Rokka sinuttelee Lammiota saapuessaan, jonka Lammio loukkaantuneena välittömästi korjaa (Linna 2000, 188-189). Suoninen (2016 kirjoittaa) että kielenkäyttö kertoo, millainen yksilö on toimijana, mitä hän pitää arvostettavana, outona tai itsestään selvytenä. Diskurssianalyyseissä tarkastellaan sitä, miten inhimillistä todellisuutta tuotetaan eri konteksteissa, sekä kaikkea kielenkäyttöä tekoina. (Suoninen 2016, 232–233.) Lammio arvostaa kuria, jota Rokka pitää turhana. Rokan sota on irrallaan muodollisuudesta, niin kielellisesti kuin toiminnallisestikin. Rokan sodan todellisuus ilmenee kerronnassa taisteluissa ja Rokan puhunnoissa, erona Lammioon, jonka sodan todellisuus on muodollisessa kurissa. Rokan sota on yksinkertaista, hyökkäys- tai puolustusotaa: “Sillo pittää männä millo asjat vaatii, muulo pittää olla matalan. - - Myö ei olla kuolemas, vaan tappamas. Tään hyökkäyssovan ratekia on tällanen.”, sekä “Jos sie lähet juoksemaan, nii siet saat juossa pohjanlahel saakka. Kyl hää tulloo peräs - - Mut jos sie pysyt paikoillas etkä lähe hitoilkaan, niin minkä hää tekköö? Se on tämän puolustussovan ratekia. Muuta viisautta siin ei ole, eikä tule.” (Linna 2000, 199, 324–325). Rokan hegemoninen sotadiskurssi oikeuttaa sodan ja tappamisen: “Sovas tein minkä pittää, mut leikkimään en ala.” (Linna 2000, 387.) mutta vastakkainen diskurssi tulee esiin kaiken kunnian ja vallan kyseenalaistamisessa: ”Enhä mie tiijjä kurist hittoikaan. En mie ole milloinkaan sellast tarvinnut.- - et näe miun tiel kunnioittavan herroi.” (Linna 2000, 399–400).

Rokan ja Lammion suhde kuriin ja valtaan on merkittävin ero, jolla he tuovat esiin sodan todellisuuden ja miten heidän sotadiskurssinsa muodostuvat. Alhanen (2007) kirjoittaa diskursiivisten käytäntöjen luovan subjektipositioita, jotka eivät ole seurausta pelkästään yksilön ajattelusta ja toiminnasta, vaan käytänteitä säätelevistä säännöistä. Diskursiivisten käytänteiden ohjaavan puheen lisäksi niillä tarkoitetaan diskurssin subjektien suhdetta toisiinsa. Diskursiiviset käytännöt viittaavat kielen ohella sosiaalisiin taustakäytäntöihin. (Alhanen 2007, 68, 78–79.) Rokan subjektipositio on peräisin viljelijätaustasta ja kotiseurakkaudesta, johon hänen sotansa perustuu. Hän kiteyttää

olemuksensa: “Mie oon Rokan Antti. Maanviljelijä Kannakselt.” (Linna 2000, 398). Käytäntö, joka ohjaa Rokan menettelyä kaikilla tasoilla, on juuri itselliseen toimintaan tottuminen. Lammion diskursiiviset käytännöt syntyvät upseerin ja armeijan kontekstissa. Vastakkainasettelu näiden kahden hahmon välillä ohjaa molempien toimintaa, eikä kumpikaan hallitse täysin diskurssiaan, vaan se on aina muuttuva vastapuolen vaikutuksesta.

Näissä kolmessa upseerien ja miehistön välillä valitsevissa diskursiivisissa käytänteissä vaikuttavana tekijänä on heidän suhteensa valtaan. Upseerit hallitsevina osapuolina pyrkivät synnyttämään tulkinnan ja todellisuuden sodalle ulkoisesti, että päämäärältään ylevänä kamppailuna. Viirilälle sota on vapaa anarkistinen ympäristö, jolla ei ole mitään päämäärää. Lahtiselle sota on luokkasodan jatkoa, missä yksilöt joutuvat taistelemaan muiden asettamien tavoitteiden vuoksi. Nämä vastaparit kommentoivat sotaa oman subjektipositionsa sääntöjen kautta. upseeriston asema mahdollistaa vaikuttamisen diskursiivisiin käytäntöihin.

3.1.4 Lehto ja Riitaoja

Jokinen (2000) kirjoittaa suomalaisiin sotilaisiin ja maskuliinisyyteen liitettävän ihanteita, joiden kautta miehisyttä rakennetaan. Kolme arvostetuinta hyvettä ovat kunnia, rohkeus ja velvollisuudentunto. Militaristiseen miesihanteeseen kuuluu myös kovuus, yksinpärjääminen ja kyky toteuttaa väkivaltaa. (Jokinen 2000, 185–186.) Lehdon ja Riitaojan sotadiskursseissa nämä ihanteet tulevat esiin. Lehto edustaa rohkean, periksiantamattoman sankarin ja väkivallan oikeuttavaa diskurssia, eikä Lehdossa ole parodista puolta lainkaan. Lehto ei osoita pelkäävänsä vihollista, vaan hän yhdistää pelottomuuden kunniaansa, jota upseerit uhkaavat. Saadessaan rangaistuksen Lammiolta Lehto uhkuu vihaa “Minä en jumalauta pelkää tuommoista kekkulia...Vaikka penkkaa vasten panisivat” (Linna 2000, 173). Lehto ryhmineen joutuu suorittamaan öisen tiedustelutehtävän, josta muut halusivat palata kesken pois: “Jumalauta, minä en suo kuoville niitä naamanliikkeitä, kun se saisi nähdä mun palanneen kesken takaisin.” (Linna 2000, 225). Lehto ei käy sotaansa kodin, uskonnon ja isänmaan tai minkään muun kunniakkaan nimissä. Lehdon asenne kaikkea henkistä kohtaan on: “Älkää jauhako paskaa! Kuka tulee katsomaan kenen rahat on?” (Linna 2000, 42). Lehdolle sota oikeuttaa tappamisen, eikä hän koe siinä mitään väärää. Tappaminen on Lehdolle osa militaristista miehuutta, johon ei jää sijaa heikkoudelle. Suurinta heikkoutta Lehdolle on alistua pelolle ja oman miehisen kunnian menettäminen pelon takia. Käyttämillään sanoilla Lehto

vahvistaa sosiaalista statustaan ja identiteettiään pelottomana ihmisenä. Lehdon kielenkäyttö tuo esiin sen minkälainen hän on moraalisen toimijana. Erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä todellisuus rakentuu kielen ja toiminnan kautta, jossa kieli toimintana ja merkitysten rakentajana ei ole irrallaan ympäröivästä kulttuurista (Suoninen 2016, 232–233).

Lehdolle ihmisen tappaminen on helppoa, vaikka hän ivaa tappamiseen liittyvää kaksinaismoraalia. Hietasen moittiessa Lehtoa, kun tämä syö säilykkeitä rautaisannoksestaan enneaikaisesti vastoin kieltoja, Lehto vastaa: “Niin on tappaminekin. Viides pykäläkö se nyt oli.” (Linna 2000, 144). Lehto tappaa selkään ampumalla antautuneen neuvostoliittolaisen sotilaan. Lehdon moraalinen asenne tappamiseen on halveksuva “Takaapäin. Parempi se on takaa kun edestä helpommalla pääsi- - Lue isämeitä sille” (Linna 2000, 149.) Vaikka muut kritisoivat Lehdon toimintaa pintapuolisesti, ei se aiheuta yhteishengen katoamista joukkueessa. Lehdon toimintaa kommentoidaan viholliskuvista käsin: “Ei täsä yhren ryssän takia poramaahan ruveta” sekä “Mitä tuosta melua pitämään” (Linna 2000, 149). Lehdon toiminnan hyväksymisen näen yhteenkuuluvuuden vahvistajana ja *communitas*-yhteisön vakiinnuttajana, siirtymäriittinä. Lehdon rooli on rikkoa siviilimaailman sovinnaisuuden säännöt ja synnyttää uusi sodassa tarvittava moraalinen. Lehdon ensimmäinen rikos on säilykkeiden syönti vastoin ylempien auktoriteettien määräystä. Mikään ei enää estä Lehdon omavaltaisuutta siirtymästä raaempaan toimintaan. Kristillisten arvojen pilkkaaminen toimii siirtymänä sodan moraalisiin. *Sotaromaanin* henkilöt ovat osa omaa sotilasyhteisöään, joka elää tavanomaisen siviiliyhteisönsä ulkopuolella *Sotaromaanissa* siviilimaailman säännöt ja normit rikotaan.

Siirtymäriitit ovat rituaaleja, jotka johdattavat ryhmän siirtymisen uuteen sosiaaliseen tilaan. Ennen siirtymistä kokonaan uuteen sosiaaliseen tilaan ryhmän pitää rikkoa sovinnaisuuden rajat. Arkiyhteisön ulkopuolelle sijoittuminen mahdollistaa sellaisen toiminnan, joka muuten olisi moraalisesti tuomittavaa. Tabujen rikkominen kuuluu *communitas*-yhteisön syntyyn, jonka turvin ryhmän uusi todellisuus on sodan todellisuus. *Communitas*-yhteisö siirtyy normaalin sivistyksen ja kulttuurin ulkopuolelle. (Kivimäki, 2014, 250–255.) Lehdon väkivallan oikeuttava hegemoninen diskurssi on yhteisöä kokoava tekijä, koska siinä ei ole ironiaa tai parodiaa lainkaan, vaan se mahdollistaa tappamisen hyväksymisen, ilman moraalisia pohdintoja.

Riitaoja on Lehdon vastapari, koska Riitaoja ei pysty liittymään *communitas*-yhteisöön eikä militaristiseen miesihanteeseen. Riitaojan vastustajandiskurssi on ei-sankarin ja kunnian kyseenalaistajan diskurssi. Riitaoja ei ymmärrä sodan tarkoitusta eikä hänellä ole lainkaan uhrimieltä isänmaata kohtaan: “Riitaoja - - oli vapaa kunnianhimosta. Hän pelkäsi

kuin lapsi. Isänmaata hänellä ei myöskään ollut, joten hän voi aivan rauhassa pelätä mielensä mukaan.” (Linna 2000, 106.) Riitaoja ei tunne häpeää pelostaan eikä häntä pystyttyä pakottamaan kunnian kysymysten avulla sankaruuteen, hänen sotadiskurssinsa on vastustajan diskurssi. Martikainen (2013) kirjoittaa vastustajan diskurssin olevan kykenemätön ymmärtämään sodalle annettavaa uhria (Martikainen 2013, 259). Riitaoja ei ymmärrä sodan merkitystä miehisyden esittämiseksi. Riitaoja on kykenemätön itsenäiseen toimintaan, sekä väkivaltaan. Lehdon raivo ja hyökkäykset Riitaojaa kohtaan ovat osa *communitas*-yhteisön synnyttämistä. Lehto pahoinpitelee miestä, joka on heikko militaristisessa miehekkyydessä. Riitaoja lunastaa muiden miehekkyyden heikkoudellaan. Riitaojalla on vähän vuorosanoja, mutta niissä Riitaoja kuvastaa aina pelkoaan, alistumistaan ja ahdistustaan puheessaan “pelottaa herra alikersantti. Se kun vinkuu.” (Linna 2000, 120). Lehdon pahoinpidellessä Riitaojaa tämä anelee Lehtoa lopettamaan “Minä en jaksa enää. En jaksa enää älkää lyökö... voi...voi.” (Linna 2000, 220.) Riitaojan - sotilaan, joka ei pystynyt sotaan - viimeiset sanat ennen kuolemaansa ovat “Älkää... Älkää... En minä mitään pahaa.” (Linna 2000, 233.) Riitaoja on syyntakeeton kohtaloonsa, eikä hän kykene luomaan sodalle minkäänlaista merkitystä. Sota rikkoo Riitaojan identiteetin. Riitaojan hahmo on kykenemätön purkamaan sankarimyyttiä. Lehto ja Riitaoja kuolevat samassa kohtauksessa *Sotaromaanissa*. Heidän sotadiskurssinsa on toiminnallista. Diskursiivinen toiminta rakentaa valtaa, jotka suosivat toisia toimijoita ja syrji toisia (Pynnönen 2013, 29). Lehto vahvistaa väkivallan oikeutusta sotilasyhteisössä ja auttaa siirtymäriitissä siviilistä sotatilaan. Riitaoja konkretisoi kaikkien pelon, josta muut sotilaat kasvavat ulos Riitaojan kautta.

3.2 Kertojan sotadiskurssi

Sotaromaanin (2000) kertojan osuuksissa on merkittävimmät erot *Tuntematon sotilas* -kirjaan ja sen eri painoksiin. Tuon tässä erityisesti esiin joitakin *Tuntematon sotilas* -teoksesta pois jätettyjä kohtia. Sodanjohto ja politiikka saavat kertojalta voimakkainta arvostelua. Kertojan kautta tuodaan esiin, miten sotaa normalisoidaan kielen ja diskurssien avulla.

Diskurssi järjestää kielellistä materiaalia kontekstin logiikan mukaan. kyseinen logiikka löytyy kielenkäyttötilannetta laajemmasta yhteiskunnallisesta vaiheesta. Diskurssien voima on siinä, että niillä on kyky merkityksellistää maailmaa; rakentaa hierarkioita, kategorisoida, nimetä ja tarjota käsitteitä. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 77.)

Sotaromaanin (2000) kertojan sotadiskurssi on vastakkainen ja hegemonisendiskurssin parodia, koska kertoja purkaa sotilaiden ihanteellista sankaruutta, sekä asettaa ironiseen valoon isänmaallisuuden nimissä toteutetun väkivallan. Väinö Linna on itse kuvannut omakohtaisesti sitä, että sotilaat eivät olleet mitään tappajia, vaan tavallisia miehiä, joista tilanne teki tappajia. Linna kertoo halunneensa tuoda sotilaat näkyviksi tavallisina, arkisina ihmisinä ei idealisoituina sotilaina sodassa. (Jaatinen 2018, 11.) Sodanjohdon arvostelu on kärjekästä omien sotilaiden teloituskohdeksessa:

”Ja niin kuin aina heidän kaltaisensa ihmisten kysymyksessä ollessa, yrittävät nämäkin tehdä omat virheensä muiden rikoksiksi kenttäoikeuden ja yhteislaukauksen avulla. – – Ja kaikki se johtui tuosta meidän poikamme propagandasta, jonka tekijät luulivat, että sen kaltainen klovnileperryks olisi riittävä lääke torjuttaessa kuolemanpelkoa ja uupumusta ihmissielussa” (Linna 2000, 304–306).

Tekstissä kuvataan teloituksen järjettömyyttä. Sotilaallisen kriisin syyksi haettiin kaksi vartiopaikkansa jättänyttä sotilasta. Eikä johdon katteettomista lupauksista kolmenviikon sodasta tai vastustajan täydellisestä mitätöimisestä. Kertoja kuvaa sotapropagandaa, niin tökeröksi ja älyttömäksi, ettei sitä uskoisi aikuisen ihmisen toimittamaksi. Teloitusta kuvataan upseeriston ja propagandan vapautukseksi kaikesta tyhmyydestä ja sen piti korvata sodan aiheuttamat rasitukset miehistölle, ennen kaikkea sen piti todistaa, miten kallis isänmaan asia oli. Miehistö kokee teloitusten vieneen heidän taistelultaan tarkoituksen. Ihanteet oli nyt menetetty ja suomalainen sotilas oli kertojan mukaan kadottanut loputkin rippeet kunnioituksesta johtajien auktoriteettia kohtaan ja valitsi valheellista propagandaa eniten loukkaavan mielenlaadun, jermumentaliteetin. (Linna 2000, 304-305.) Kertoja kritisoi sodanjohdon ja upseeriston välinpitämättömyyttä miehistön mentaliteetista, yrittäen vain kitkeä jermuasennetta pois. Omien sotilaiden teloitus ja sodanjohdon lähes kaksi sivua pitkä kritiikki on poistettu Tuntemattomasta sotilaasta. Tässä poistossa kertojan ääni on voimakkaimmillaan esillä petettyjen lupauksen, sodan oikeutuksen ja karjalaidealismien kritiikissään. ”Itä-Karjalaa ympäröi Jumalan piiri, jota hallinoitiin kuin lopullinen sodan päämäärä olisi saavutettu.” (Linna 2000, 354, 409.) Isänmaallisuuden ja ideologian vastainen diskurssi kuvastuu teoksen lopussa vahvasti. Upseerit näkevät rintaman menetyksen sotilaiden heikkouden syynä, ei petettyinä lupauksina, ja käyttävät oikeuttaan ampua pakenijoita. Kertoja tuo esille, miten miehistö jätettiin, henkisesti yksin suurten ihanteiden ja puheiden jälkeen. (Linna 2000, 413, 414.). Martikaisen (2013) mukaan Linna sanoo, ettei tavallisia sotilaita olisi

pitänyt vaatia kuolemaan sellaisten heille vieraiden ideologioiden kuin Karjala-kysymys vuoksi, kuolema merkitsi heille pelkoa ja järkytystä. (Martikainen 2013, 190.)

Kertoja käyttää sanaa *ristiretki* karjalaidealismien ja idän pelon synnyttäneestä hyökkäyssodasta sotilaille vieraana ideologiana. Kun Karjalasta ja Neuvostoliitosta vetäytyessään sotilaat saavuttavat Suomen, heidän taistelutahtonsa vahvistui ja he kokivat taistelunsa oikeutetuksi: "Armeija riisui itsensä kolmivuotisista ristiretkihepeneistä ja alkoi puolustamaan maataan. - - Sotamies rupesi pitämään monttua omanaan." (Linna 2000, 414.) Tepora (2011) kirjoittaa, että propagandistinen poliittinen yksimielisyys oli illuusio, jota hyödynnettiin hyökkäyksen oikeuttamisena. Rivimiehissä vasta oman maan puolustaminen vetäytyessä nosti esiin kollektiivisen tunteen, jota hyökkäyssodan aikana pidettiin yllä oikeiston propagandassa. Suomen maaperän saavuttaminen armeijan vetäytyessä oma henkilökohtainen selviytyminen sidottiin sotilaiden mielissä suurempaan kokonaisuuteen, isänmaahan. (Tepora 2011, 238,277,283.)

Poliittista ideologiaa kertoja arvostelee kuvaamalla upseeriston sisällissodasta periytyvää Saksa-myönteistä diskurssia, jolla oli ymmärrystä 1930–1940-luvun Saksaan kohtaan. Sotainnostusta nostettiin, koska sota koettiin välttämättömänä. Suomea pidettiin AKS-henkisissä piireissä lännen etuvartiona itää vastaan. (Martikainen 2013, 119.) Natsi-Saksan myönteisyyden ja liittolaisuuden kertoja tuo esiin Tuntemattomasta sotilaasta poistetussa kappaleessa, jossa Hitler, "Se yks kohjo sieltä Saksasta" vaatii Suomen vierailullaan lisää hyökkäysoperaatioita Suomen rintamalla. (Linna 2000, 331.) Kertoja lainaa "kohjo"-ilmaisun aiemmin *Sotaromaanissa* esitetystä puheesta. Kertojan diskurssi ei ole Saksa-myönteinen. Poisjätettyinä tämä ja teloituskohta herättävät kysymyksen sensuurista kirjallisuudessa. Kertojan diskurssissa ei ole upseeristolle ominaista hegemonista diskurssia, vaan sen parodiaa. Myös vastakkainen diskurssi tulee esiin kertojan diskursseissa.

Sotaromaanissa tulee esiin Suomen turvallisuuden liittyvä diskurssi, jolla väkivaltaa ja hyökkäyssotaa oikeutetaan kriittiset äännet ovat jääneet taka-alalle. Kotilainen & Hast (2024) kirjoittavat, että sotilaallisen vallan ylläpitäminen vaatii uskoa, yksilön halua uhrata henkensä valtiolle ja sen puolesta, sekä uskoa uhrinsa sankarillisuuteen, *mielen militarisointia*. (Kotilainen & Hast 2024, 281.) Erityisesti mielen militarisoituminen on kertojan kritiikin kohteena, sekä se ideologinen ja poliittinen toiminta, jolla militarisoituminen tuotetaan. *Sotaromaanissa* esitetään kaksi kertaa nimettömäksi jäävän ministerin radiopuhetta sodasta. Puheista muodostuu virallisen Suomen ääni. Ministerin puheessa sota on Mannerheimin johdolla käytävää puolustussotaa omilla rajoilla, Saksan rinnalla kaiken pyhän

ja kalliin puolesta. Ministeri vetoaa vielä isien menneeseen kunniaan. (Linna 2000, 72-74.) Tulkitsen ministerin puheen esittämisen juuri nimettömyydestä johtuen kertojan ääneksi. Huomioni kiinnittyy siihen, että moniäänisyyttä ei upseeristossa ollut. Ristiriita ministerin puolustussodan ja tapahtuvan hyökkäyksen välillä ei saa arvostelua kuin yksittäisiltä sotilailta. Militarisoituminen ja uhrimielen lujittuminen tapahtuu vetoamalla edellisten uhrien velvoittavuuteen, ryhmään kuulumiseen ja kansakunnan eksistenssiin. Teporan (2011) mukaan uhrauksista kansallisille symboleille ja idealle pyrittiin tekemään velvoittava mahti. Sodalle annettavalla uhrilla vahvistettiin ryhmän mahtia ja se oli riippuvainen yksilöiden uhrivalmiudesta. (Tepora 2011, 83.)

Kertojan sanoissa, joissa sodan alkuhuuman menestyksen tuoma ilo oli vielä propagandan kyllästämää, kritisoidaan juuri tuota uhri mieltä: "Niinä päivinä Suomesta ei olisi löytynyt montaakaan päätä, jonka harkinta olisi pysynyt todellisuuden tasalla - - armeija eteni - - kansa riemuitsi" (Linna 2000, 164). Tässä pois jätetyssä ironisessa kohdassa huomaa kertojan merkityksen sodan propagoinnin paljastamisessa. Mielenkiintoista on huomata se, että kaikki kritiikki kohdistuu kertojalla ja sotilailla oman maan politiikkaan, propagandaan ja upseereihin. Konkreettisesti vihollista kuvataan hyvin vähän. Vihollista ei syytetä sodasta. Kertoja palaa kritisoimaan sodan huumaa myöhemmin Petroskoin valtauksen yhteydessä.

"Yleensä on kai niin, että kaikki mitä innostuksen valassa tehdään, on typerää ja kestämatöntä. Innostus luo historiaa, mutta kaikki se, mikä tuosta historiasta on jäänyt säilyväksi, ei ole sen vaan samumisen ja hajoamisen tulosta." (Linna 2000, 279.)

Varpio kirjoittaa Linnan kritisoineen kustantajaa yleisiin kysymyksiin liittyvien arvostelujen "pois pyyhkäisyä", koska Linna pelkäsi lukijoidensa luulevan, ettei kirjailijalla ollut mitään huomautettavaa "sitä henkeä vastaan, joka oli sodan käyttövoimaa." (Varpio 2000, 11-12.) Kritisoidessaan poistoja Väinö Linnan ääni kuuluu kertojan puheen esittämisessä. Kertojan sotakritiikki tuo historiantajun kerrontaan. Linnan mielestä kirjailija muovaa yhteiskuntaa esimerkiksi ottamalla kriittisen asenteen ihanteisiin ja saa lukijat näin näkemään maailman uudella tavalla (Martikainen 2013, 13). Kertoja tekee omalla diskurssillaan näkyväksi ihanteet, ja kasvatuksen, jota kritisoida: "Kaunis on kuolla, kun joukkosi eessä urhona kaadut, taistelet puolesta maas." (Linna 2000, 35). *Sotaromaanin* kertojalla on ääni, joka ei kritisoi sotilaita, jotka ovat sodan uhreja. Kertojan hegemonian vastainen diskurssi on sotaa ja propagandaa vastustava. Kertoja tuo esiin sen, miten sotaa ihannoiva diskurssi militarisoi mielet ja ihmiset.

4. Päätäntö

Martikaisen (2013) mukaan sodan “totuudesta” saa kirjailijasta riippuen erilaisen sisällön: sotaa kirjailijat ovat kuvanneet ihannoiden tai sitä kritisoiden. Sodan kuvaaminen kaunokirjallisuudessa on liittynyt kansalliseen arvokeskusteluun muodostuen aatehistorialliseksi aineistoksi. (Martikainen 2013, 10.)

Onko tuntemattomalla sotilaalla eli *Sotaromaanilla* (2000) annettavana muuta kuin olla osana jatkosodan muistelua? *Sotaromaani* osoittaa sen, että kielellä ja kulloinkin vallassa olevilla ajattelutavoilla voidaan asettaa kaikki muut arvot uudelleen tulkittaviksi. On tärkeää pitää huolta moniäänisestä keskustelusta ja huomioida, mitkä instituutiot ja ihmiset saavat käyttää valtaa diskurssien avulla ja miten asioita perustellaan. Puhuvatko turvallisuudesta sotilaat ja poliitikot sotilastermein? Kuka tuo ja millä ehdoin turvallisuusdiskurssit keskusteluun? *Sotaromaanissa* Kaarna perustelee sotaa turvallisuusargumentilla ja Kariluoto vahvalla nationalismilla. Huotari (2007) kirjoittaa, että turvallisuusdiskurssi ja turvallistaminen nostavat asiakysymykset poliittisen keskustelun yläpuolelle. Turvallistaminen on argumentti, jolla voidaan perustella toiminnan välttämättömyyttä, juuri turvallisuuden nimissä. Turvallisuusargumentilla voidaan onnistuneesti vaientaa kriittisetkin äänet, turvallistaminen merkitsee vaihtoehdottomuutta. (Huotari 2007, 9,12.)

Erilaisten sotaan liittyvien diskurssien erottelulla on mahdollista huomata ideologiat diskurssien muodostumisen takana. Välttämättömyys ja turvallisuus nousivat *Sotaromaanissa* upseerien ja ministerin asemassa olevien puheessa esiin, kun miehistön puhunnoissa vaikuttivat moninaisemmat diskurssit. Toiset eivät kyenneet ymmärtämään sodan merkitystä lainkaan, tai kokivat sen oikeudettomana. Toisille sota edusti anarkiaa; toimimista vallasta välittämättä ja väkivaltaa tai oman kunnian puolustamista ilman korkeampia tavoitteita. Henkilöiden sijoittaminen Martikaisen sotadiskurssien nelikenttään ei ole yksiselitteistä. Sama henkilö voi liikkua diskurssien välillä, riippuen ottaako tarkasteluun pelkän puheen esittämisen vai henkilön koko diskurssin. Martikainen tarkastelee väitöksessään (2013) kirjallisuuden sotadiskursseja, tässä tutkielmassa käytän sitä kirjallisuuden henkilöiden diskurssien tarkasteluun. Henkilöt edustavat lähinnä stereotypioita sodan kontekstissa. Koko *Sotaromaanin* diskurssi on *vastakkainen diskurssi* ja *hegemonisen diskurssin parodiaa*. Kertoja

asettuu vastustamaan sotaa. Sotilaiden arvomaailmat voidaan selittää diskursiivisten käytänteiden kautta, kuten upseeriston saksamielisyys tai sodanvastaisuus.

Tuntemattoman sotilaan ja *Sotaromaanin*, sekä niiden adaptaatioiden vaikutusten tutkimus kuviteltuun kokemukseen sodasta olisi mielenkiintoista. Oikeuttaako *Sotaromaanista* löytyvä väkivallan oikeuttava hegemoninen diskurssi sodan nykypäivänä, kun Euroopassa käydään sotaa? Vai voiko *Sotaromaanin* kautta löytää diskurssin nationalistista puhetta vastaan? Käytetäänkö kaunokirjallisuutta militarismia purkaen vai sitä tukien? *Sotaromaanista* voi tehdä molemmat tulkinnat tai adaptaatiot halutessaan. Militarisoituminen tapahtuu vahvasti menneisyyteen nojaten, sekä miehisyys ja kansallisuus edellä. (Jokinen 2000,194.) Militarisoituminen on tietoisien toiminnan tulosta, jota *Sotaromaanissa* kuvataan upseerien kristillis-isänmaallisen ajattelun ja väkivallan oikeuttamisen kautta. Militarisoituminen itsessään houkuttelee sotaisuuteen, joka kumoaa yhteiskunnan lait (Martikainen 2013, 138).

Sotaromaanin (2000) ja *Tuntematon sotilas* (1954) lukeminen toisistaan erillisinä teoksina mahdollistaa teosten diskursiivisten erojen tarkastelun. *Sotaromaanista* poistetut kertojan osuudet herättävät kysymyksen sensuurista. Millaista sodan todellisuutta kielellä sai kuvata? Kirjassa esitetty sodan vastaisuus on hegemonisen diskurssin kritiikkiä, ei sodan toisen osapuolen syyttämistä vähättelyä tai demonisointia. Poisjätetyillä kohdilla on dialoginen suhde käytettyyn kieleen, käytetty kieli paljastaa vallitsevia arvoja ja asenteita. *Sotaromaanin* tarkastelu yhteiskunnan militarististen diskurssin näkökulmasta selittää sotaa puolustavaa hegemoniaa. Ja tätä kertojan ääni asettuu vastustamaan. Ei todellista maanpuolustusta tai tavallisen sotilaan toimintaa, jotka sodanoloissa yrittivät sopeutua vallitsevaan todellisuuteen.

Sotaromaanin poistot kertovat, millaista historiankuvaa on haluttu välittää. Poistojen tulkinnan kautta voi syntyä uusi käsitys sodan aikaisesta mielenmaisemasta. Diskursseja purkamalla voi päästä ajattelutapojen takana oleviin rakenteisiin. Niihin sääntöihin, jotka ohjaavat diskursiivisia käytänteitä. Diskurssien nelikentän avulla voidaan arvioida *Sotaromaanin* henkilöiden ja kertojan diskurssia, mutta jos diskursseja ohjaavia käytänteitä ei pureta jää yhteiskunnallinen ulottuvuus puuttumaan. Kieli maailmaa muokkaavana elementtinä mahdollistaa *Sotaromaanin* ja *Tuntemattoman sotilaan* tulkintojen edelleen tutkimisen.

Lähteet

Primäärilähde

Linna Väinö. (2000) *Sotaromaani*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö

Muut lähteet

Alhanen, K. 2007 *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n ajattelussa*. Helsinki: Gaudeamus

Arminen, E. 2019 *Menneisyyden ja nykyisyyden kohtaamisia: Isänmaan asialla*. Teoksessa:

Arminen, E. Lehtimäki, M. (toim.) *Muistikirja ja matkalaukku*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 35–66.

Huotari, A. 2007 *Taistelu turvallisuuden tulkinnasta Turvallisuuspolitiikan diskursiivisuus ja turvallistaminen Suomen eduskunnassa 1995 ja 2004*. Jyväskylän yliopisto Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos /valtio-oppi Pro gradu -tutkielma [Pro gradu - tutkielma \(jyu.fi\)](http://jyu.fi)

Jaatinen, S. 2018 *Tuntemattomat*. Jyväskylä: Docendo Oy

Jokinen, A. Juhila, K. 2016. Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa: Jokinen, A. Juhila, K. Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoria, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino. 267–311.

Jokinen, A. Juhila, K. Suoninen, E. 2016. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa: Jokinen, A. Juhila, K. Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoria, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino. 25–50.

Jokinen, A. 2000. *Panssaroitu maskuliinisuus Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Vammala: Tampereen yliopiston julkaisujen myynti

Kivimäki, V. 2014. *Sotamies Riitaajan poikauhri: Sota suomalaisen myyttisenä lähteen*. Teoksessa: Markkola, P. Lamberg, M. & Östman, A-C. (toim.) *Näkymätön sukupuoli Mieheyden pitkä historia*. Tampere: Vastapaino. 246–271.

Kotilainen, N. Hast, S. 2024. *Lopuksi. Vuoropuhelua ja militarismin tutkimusta*. Teoksessa: Kotilainen, N. Hast, S. (toim.) *Sodan pauloissa*. Gaudeamus. 279–285.

Lähdesmäki, T. 2012. *Diskurssianalyysi taiteen tutkimuksen menetelmät*. Teoksessa: Waenerberg, A. Kähkönen, S. 2012. (toim.) *Taidetta tutkimaan*. Jyväskylä: Kampus kustannus. 39-63. [Waenerberg Annika Kähkönen Satu Taidetta tutkimaan screen.pdf](#)

Martikainen, E. 2013. Kirjoitettu sota: Sotadiskursseja suomalaisessa kaunokirjallisuudessa (1917–1995). Väitöskirja, Tampere University Press 2013.

Pietikäinen, S. Mäntynen A. 2019. *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Pynnönen, A. 2013. Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2013. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulun

Suoninen, E. 2016. Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen. Teoksessa: Jokinen, A. Juhila, K. Suoninen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi. Teoria, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino. 226–249.

Tepora, T. 2011. Lippu, uhri, kansakunta: ryhmäkokemukset ja -rajat Suomessa 1917–1945. Väitöskirja Suomen ja Pohjoismaiden historia Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Vastapuu, L. Särmä, S. Kotilainen, N. Hast, S. 2024. Kuinka militarisoitunut Suomi on? Militarisaation tarkastuslista. Teoksessa: Kotilainen, N. Hast, S. (toim.) *Sodan pauloissa*. Gaudeamus. 37–57.

Varpio, Y. 2000. Sensuroitiinko Linnan Sotaromaania?. Teoksessa: Linna Väinö. (2000) *Sotaromaani*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. 5–13.